

რამაზ იაშვილი
თინათინ გუგუშაშვილი

ე
კ
ონ
ომ
ი
კ
ურ
ი
ს
ტ
რ
ი
კ

ნიკო ნიკოლაძე და საბანკო ურთიერთობის განვითარება საქართველოში

მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის ქართული ეროვნული კულტურის ერთ-ერთი დიდი წარმომადგენელი ნიკო ნიკოლაძე, იყო მრავალმხრივ განათლებული ადამიანი, ნიჭიერი პუბლიცისტი, კრიტიკოსი, მწერალი, ეკონომისტი, იურისტი, მგზნებარე პოლემისტი, გამორჩენილი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოღვაწე.

ყოველივე ზემოთქმულთან ერთად ნიკო ნიკოლაძემ მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა ქართული ეკონომიკური აზრის განვითარებაში. მან მრავალი ნაშრომი მიუძღვნა ვაჭრობის, მრეწველობის, სოფლის მეურნეობის, ბანკების, ამიერკავკასიის რკინიგზას და სხვა ეკონომიკურ საკითხებს.¹

განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია მისი შეხედულებები და მოსაზრებები საბანკო სისტემის განვითარებასთან დაკავშირებით, რომელიც დღესაც არ კარგავს აქტუალურობას. სწორედ ამით არის განპირობებული ის, რომ ნიკო ნიკოლაძე იყო ჭეშმარიტად, არა მარტო თავისი ეპოქის უდიდესი პიროვნება, არამედ თავისი ჭეშმარიტი დებულებებითა და დასკვნებით დღევანდელობას ეხმიანება. მისმა მოსაზრებებმა საუკუნეთა ქარტეხილებს გაუძლო.

ნიკო ნიკოლაძე პრაქტიკოსი ბანკირი, როგორც ასეთი, არ ყოფილა, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მისი სტატიები „ჩვენი კრედიტი“, „ქუთაისის ბანკის საქმე“, „საადგილმამულო კრედიტის პრაქტიკა“, „მრუდე გამოსარჩლება“, „FIAT LUX“ (ლათ. „დე იყოს სინათლე“) და „პირველი ნაბიჯი ჩვენი ბანკირებისა“, რომლებიც 1876 წელს დაიბეჭდა გაზეთებში „ტიფლისსკი ვესტნიკში“ და „დროებაში“, ნათლად წამოაჩენს მას როგორც საბანკო და საკრედიტო საქმის უადრესად ღრმა მცოდნეს და რაც ასევე აუცილებლად ხაზგასასმელია, ამ სტატიებში, გარდა მისი ჭეშმარიტად ეკონომიკური შეხედულებებისა, ნიკო ნიკოლაძე პირველ რიგში, მგზნებარე

პატრიოტი და მოჭირნახულეა თავისი ერისა და ქვეყნისა.

საყურადღებოა, რომ ქუთაისის საადგილმამულო-სათვალაზნაურო ბანკის გახსნასთან დაკავშირებულმა პოლემიკამ წამოწია ნიკო ნიკოლაძის შეხედულებები ბანკის საქმიანობასთან დაკავშირებით. მართალია, მაშინ მეწინავე საზოგადოება ორ ბანაკად გაიყო, მაგრამ ეს გაყოფა არ ყოფილა დაყოფის, დაშლის და დანაწილების, ურთიერთგაუცხოების დასაწყისი მაშინდელ ქართულ, ჭეშმარიტად საზოგადო მოღვაწეებში. პირიქით, ამ დროს გამოვლინდა მათი მაღალმოქალაქეობრივი ვალი ერისა და მამულის წინაშე. მათი კამათი იყო სწორედ ის, რაც შემდგომში ჭეშმარიტებად დადასტურდა. რაოდენ სამწუხაროა, რომ დღეს წაიკითხავ მავანი მეცნიერ-მკვლევარის მონოგრაფიას და შავით თეთრზე ამოიკითხავ, რომ თურმე - „ნიკო ნიკოლაძე უსამართლოდ და პირადი ინტერესების გამო ებრძოდა ბესარიონ ღოღობერიძეს და მის მიერ შედგენილ ბანკის წესდებას, რომელსაც მხარს უჭერდა ილია ჭავჭავაძე, რადგან ქუთაისისა და თბილისის ბანკების წესდება ერთი პრინციპით იყო შედგენილი“². აქვე გვინდა დავიძინოთ, რომ ეს ფრიად დაუსაბუთებელი და დაუზუსტებელი ბრალდებაა. ალბათ ეს იმ ეპოქის ბრალია, რომელშიც ამჟამად ვცხოვრობთ, სადაც ერთმანეთის კრიტიკა უკვე გაუთავებელ ლანძღვა-გინებაში გადადის და ინტრიგას უფრო წარმოადგენს, ვიდრე ჭეშმარიტებისათვის კამათს. დიახ, რადგან იმ ეპოქაში, როცა ნიკო ნიკოლაძე და ილია ჭავჭავაძე მოღვაწეობდნენ, ერთმანეთთან კამათში იბადებოდა საღი აზრი, იგივე „ბრძოლა მამებსა და შვილებს შორის“ არ ნიშნავდა დაუსრულებელ ომს მამებსა და შვილებს შორის, არამედ ეს გახლდათ მომავალი საქართველოს კეთილდღეობისათვის თავგანწირული ბრძოლა, სადაც სიტყვა იყო მახვილიც და ფარიც ამავდროულად. კიდევ ერთი იმ არგუმენტის გასასამართლებლად, რომელიც ზემოთ აღინიშნა, არსად, ან ვერსად ნახავთ, რომ ერთმანეთის მიმართ მიმართვები სცილდებო-

¹ პ. გუგუშვილი, „ნიკო ნიკოლაძე. დაბადების ასი წლისთავისათვის“ „ეკონომისტი“, 1943 წ., 202.

² გ. ცაავა „ფინანსები, ფულის მიმოქცევა, საფინანსო ინჟინერია, კრედიტი“ თბილისი, 1999 წ. 118-ე გვ.

დეს ზომიერების ფარგლებს, სინდისის და ნამუსის ზღვარს. პირიქით, მოვიყვანო ამონარიდს ნიკო ნიკოლაძის მიერ გამოქვეყნებულ სტატიიდან "მრუდე გამოსარჩლება": „უმეტესი ნაწილი უფალი ჭაჭკავაძის სტატიისა სრულიად არ შეეხება ჩემი პირველი სტატიის შინაარსს და საგანს" და ასეთი ბევრია მათ ერთმანეთის საპასუხო სტატიებში. მიაქციეთ ყურადღება: „უფალ ჭაჭკავაძეს" – ასე მიმართავს არა მარტო მას, არამედ ყველას, ვისთანაც კი პოლემიკაში შედის ნიკო ნიკოლაძე. მას შეეძლო, გამოეყენებინა წინასიტყვაოდ „თავად ჭაჭკავაძეს", მაგრამ იგი მაინც ამ ტერმინს ხმარობს, რამეთუ ამითვე სჩანს მისი დიდი ბუნება: სხვა პიროვნების მიმართ კამათში ის ყოველთვის თავმდაბალი და შემწყალებელია. და, საერთოდ, მადლიერმა შთამომავლობამ ამ ორ ბუმბერაზ პიროვნებას თავიდანვე მიაგო სათანადო პატივი და უწოდა "დიდი ილია", "დიდი ნიკო". ხოლო მათი ნეშტი მთაწმინდაზე ერთმანეთის გვერდითაა დაგანებული.

ახლა გადავიდეთ ძირითადად და გავარკვიოთ, რითი არის ნიკოსეული ხედვა ასე აქტუალური. პირველი - ეს იყო მისი თვალთახედვა ბანკის წესდებასთან დაკავშირებით. აღსანიშნავია, რომ ქუთაისის საადგილმამულო-სათავადაზნაურო ბანკის წესდება ბესარიონ დოდოშვილის მიერ, როგორც ნიკო აღნიშნავს, "გადმოწერილია სიტყვა-სიტყვით, შეუცვლელად, ისე რომ ერთი ასოს გადასაწორებაც ვერ გაუბედნია შემდგენელს",³ მაშინდელი რუსეთის იმპერიის ხერსონისა და ხარკოვის ბანკების წესდების საფუძველზე. თითქოსდა საკამათო ამაში რა უნდა ყოფილიყო, მაგრამ დღევანდელი გადმოსახედიდან ნათლად ჩანს, თუ რას ნიშნავს ყოველგვარი ეროვნულობის იგნორირება და რა უარყოფით შედეგს იწვევს, საბოლოო ჯამში, იგი. დიდი ნიკოს სიტყვები რომ გამართლდა. უცხო სხეულის იმპლანტაციას ყოველთვის კარგი შედეგი არ მოაქვს პაციენტისათვის, თავი რომ დავანებოთ ოპერაციის კარგად ჩატარებას, რემინირების შედეგად თითქმის ყველა პაციენტს ფსიქოლოგიური ჩარევა ესაჭიროება. ვინაიდან ვერ ეთვისება სხვა სხეულს. იქნებ დღესაც არ დაგვეშვა შეცდომები და, რაც საუკეთესო და სასარგებლოა, ის გადმოგვეწერა ქართულ მიწაზე, შეგვეხამებინა ქართულ ფსიქიკასთან, მორალთან და ტრადიციასთან და ასე გაშალაშინებული დაგვემკვიდრებინა ჩვენს ყოველდღიურ ყო-

ფაში. ეს ეხება არა მარტო ეკონომიკას, არამედ ქართული რეალობიდან გამომდინარე, სახალხო-მეურნეობისა და მეცნიერების თითქმის ყველა დარგსა და მიმართულებას. დიდი ნიკო შიშს გამოთქვამდა, რომ უცხოელთა მოძალეობას ის მოჰყვება, რომ ქართულ მიწა-წყალს უცხოელი ვაჭრები და კაპიტალისტები დაეპატრონებინან, რომელნიც საქართველოს მტაცებლური ექსპლოატაციისა და ძარცვის ობიექტად გადააქცევენო. სწორედ „ამ მოსულების ეშინია ჩვენს ხალხს, და ეშინია საფუძვლიანად, იმიტომ, რომ ისინი დაუზოგავად სარგებლობენ ჩვენი ხალხის და საზოგადოების სისუსტით, დაუზოგველად ყვლევენ და აღარიბებენ მას",⁴ აგილოთ თუნდაც დიდი ნიკოს შემდეგი გამონათქვამი ბანკში ჩადებულ გირაოსთან დაკავშირებით: "ვთქვათ, მე ვაპირებ ჩემი მამულის დაგირაუებას ბანკში - ვთქვათ, კიდევ მყავს ოციოდე მეზობელი ან სახლის-კაცი, რომელთაც ეწყინებათ შემდგომში, ჩემი მამული რომ ვისმე გარეშე პირს ვაჭრობით დარჩეს. ვთქვათ კიდევ, რომ ჩემი მამული მოსწონს ან სახეიროდ მიაჩნია ჩემი სოფლის გლეხ-კაცობას, რომელსაც, მართალია, ერთბაშად მისი ყიდვა არ შეუძლია, მაგრამ, ყიდვაზე რომ საქმე მივარდეს და რამდენიმე ათი წლით გაუნაწილოს კაცმა მისი ფასი, გარდახდა, ყიდვის უარს არ იტყვიან და დიდის სიამოვნებით შეიძენენ იმ ჩემს მამულს. განა შეუძლებელი საქმეა, ბანკში ამგვარ სახლის-კაცებთან, მეზობლებთან და გლეხებთან თავდაპირველამდე მორიგებაში შევიდეს, დაფასების დროს, და მტკიცე პირობა ჩამოართვას, რომ ვინცობაა ჩემი მამული გასაყიდად რომ შეიქნეს ბანკის ვალში, ის ჩემი მეზობლები, სახლის-კაცები ან გლეხები მოვალეობას აიღებენ ამ და ამ ფასად ის მამული აიღონ და ამდენ და ამდენი წელიწადში მისი ფასი ბანკს დაუბრუნონ. წარმოვიდგინოთ ეხლა, რომ ბანკის წესდების შემქმნელმა იქონია მხედველობაში ეს წესი. ვნახოთ რამდენს სარგებელს მოუტუნდა ის ამით ქუთაისის ბანკს და საზოგადოებას."⁵

მდგომარეობიდან გამოსავალს ნიკო ნიკოლაძე ხედავდა სპეციალური საკრედიტო ორგანიზაციების დაარსებაში. ეს უკანასკნელი სამამულო მეურნეობის დაცვისა და განვითარების მოთავეები უნდა ყოფილიყვნენ: "საზოგადოებრივი ბანკები, - წერდა ნიკო ნიკოლაძე, იმისთვის არიან დაარსებულნი, რომ ურთიერთის შეერთებით

³ ნ. ნიკოლაძე. თხზულებანი. ტ-4, 1874-1876. თბ. 1964 „საბჭოთა საქართველო,“ გვ. 378.

⁴ იქვე, გვ. 388.

⁵ იქვე, გვ. 389.

და თავდებით თანხა და ნდობა მოიპოვონ, და დაიხსნან გაჭირვებული ხალხი". დღესდღეობით საქართველოში საბანკო სექტორი ყველაზე მეტი წარმატებულია სხვა ეკონომიკურ დარგებთან შედარებით. წარმატებულია იმიტომ, რომ ე. წ. „ჯიბის ბანკების ეპოქა“, მკაცრი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის შედეგად, კარგახანია, რაც ისტორიას ჩაბარდა. გაიზარდა ბანკების საწესდებო კაპიტალი, მაგრამ, რაოდენ პარადოქსული არ უნდა იყოს თანამედროვე ბანკები მაინც ვერ აღწევენ სასურველ შედეგს ეროვნული ეკონომიკის გაძლიერებაში. ნიკოსეული ხედვა იმაში, რომ: „საკრედიტო დაწესებულების სწორი შეფასება არ შეიძლება შემოიფარგლოს მხოლოდ კაპიტალის ბრუნვისა და მოგების ოდენობით, დღესაც არ კარგავს აქტუალურობას. ეს იმითაც გამოიხატება, რომ მიუხედავად ბანკების მიერ კაპიტალის საგრძობლად გადიდებისა და ახალი თანამედროვე საბანკო მომსახურებისა მოსახლეობის ნდობა მათ მიმართ მაინც არასახარბიელოა. ამის საილუსტრაციოდ შეიძლება მოვიყვანოთ იმერეთის საბანკო სტატისტიკის 2005 წლის პირველი ივნისის მონაცემები სადაც მოხიდული ანაბრები ნახევარ მილიონ ლარს⁶ ოდნავ სცილდება, რაც თავისთავად არა არის საკმარისი და კიდევ ერთხელ ადასტურებს ზემოთქმულ მოსაზრებას. ამას კიდევ ხელს უწყობს ისიც, რომ მეანაბრეს არ შეუძლია გახსნას ბანკში ვადიანი ანაბარი თუ ის 500 ათას ლარს არ აღემატება, არადა მოთხოვნამდე ანაბრის გახსნა არც ისე სახარბიელო მდგომარეობაში ამყოფებს კლიენტს, რამეთუ მასზე დარიცხული სარგებელი ძალზე დაბალია.

ავიღოთ თუნდაც იმერეთის მხარეში არსებული ბანკების ფილიალების მიერ გაცემული სესხები. 2006 წლის ექვსი თვის ჯამური მონაცემების საფუძველზე სულ გაცემულია დაახლოებით 32 მილიონი ლარი, აქედან ფიზიკურ პირებზე დაახლოებით 14 მილიონი ლარი (ეს ლომბარდული სესხებია, ოქროსა და ძვირფასი ლითონების საწინდრის ქვეშ გაცემული), ვაჭრობის მოსახურებაზე კი - 12 მილიონი ლარი. ხოლო საქართველოს ფარგლებს გარედან ჩა-

მორიცხული ვალუტა ფიზიკურ პირებზე შეადგენს დაახლოებით 69 მილიონს, რაც წინა წელთან შედარებით 39,06%-ით მეტია.

ეს ციფრები ნამდვილად არ გვაძლევს დამშვიდების საშუალებას. ე. ი. გამოდის, რომ საქართველოდან გასული მოსახლეობა უფრო მეტს აგზავნის ფულად გზავნილებს თავიანთ ოჯახებში, ვიდრე მთლიანად ბანკები იძლევიან სესხს. არადა, ბანკები რომ უფრო ადვილად იძლეოდნენ სესხს, მაშინ, ალბათ, არც მოსახლეობის ის აქტიური ნაწილი გავიდოდა საზღვარგარეთ სამუშაოდ და ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკაც არ იქნებოდა ასე სავალალო მდგომარეობაში და როგორც დიდი ნიკო ამბობს „გაჭირვებული ხალხიც“ ნაკლებად გვეყოლებოდა.

ამ პრობლემასთან ერთად ალბათ ის ფაქტიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ სათავეს მქონე ბანკები რეგიონებში არ არსებობენ. ამიტომ გაძნელებულია ადგილობრივ მოსახლეობასთან დაკავშირებით სესხების გაცემა. მოკლედ, თბილისში მყოფი სათავეს მქონე ბანკში სათანადოდ ვერ აღიქვამენ რეგიონში არსებულ სინამდვილეს. მათთვის ნაკლებად მიმზიდველია რეგიონებში კაპიტალის დაბანდება, რაც საბოლოო ჯამში, „ფინანსურ შიმშილს“ და მოსახლეობის დაუსაქმებლობას იწვევს. ამას ემატება ისიც, რომ რეგიონებში არსებული ფილიალების მეშვეობით ხდება კაპიტალის გადაღინება დედაქალაქში, რაც საბოლოოდ, რეგიონების გაღარიბებას იწვევს. ზემოხსენებული პრობლემა გადაიჭრება მაშინ, როცა შესაძლებელი გახდება მტკიცე საბანკო რეგიონული სექტორის ჩამოყალიბება. რეგიონული საბანკო სისტემის ჩამოყალიბების პრობლემას ორი ასპექტი აქვს: უპირველეს ყოვლისა, ქვეყნის რეგიონული სისტემის სიმყარის უზრუნველყოფა, რომელიც კაპიტალის მოძრაობის მაკროეკონომიკურ ტენდენციებთანაა დაკავშირებული, და მეორეც, ცალკეული რეგიონების საბანკო სისტემის სიმყარე, რომელიც დაკავშირებულია ეკონომიკის განვითარების შიდა რეგიონულ პროცესებთან, ცალკეული რეგიონების მდგომარეობის სპეციფიკასა და ახალ პირობებში მათი განვითარების პერსპექტივებთან.

⁶ იმერეთის საბანკო სტატისტიკა. 2005 წლის 6 თვის მონაცემები.